

Årbudet

från

Eskilstuna-Strängnäs Släktforskar Klubb

Nr 5

1989-08-21

RAPPORT FRÅN KLUBBTRÄFFARNA

Klubbtträffen i Eskilstuna den 2 mars 1989

"Åter en lyckad kväll!" skulle styrelsen ha kunnat utbrista, sedan lektor John Svenske inför en andlöst lyssnande skara släktforskare berättat om sitt tioåriga fritidsarbete med Backåkers Eriks Dagbok.

Svenske började med att tala om dagböcker som källmaterial vid forskning. Historiker av facket har använt framstående personers dagböcker som urkundsmaterial. Men också vanliga människors dagböcker är av växande intresse - se t ex den franska annale-skolans forskning. Också de intima journalerna, många gånger skrivna i terapeutiskt syfte, är värdefulla. Numera beaktas inte minst bondedagböcker och Nordiska museet håller på med en inventering av sådana.

Backåkers Erik Johansson(1833-1916) var en märklig man, som förde dagbok i 54 år. Han föddes på gården Backåker i Hummelbo by i Örnbergs socken i södra Dalarna. Byn ligger sydost om sjön Dormen, som omges av andra byar och Dormsjö bruk, en viktig avnämare av träkol och timmer. Här har Svenske sedan många år sin fritidsgård och är väl bekant med denna ålderdomliga trakt och dess människor.

Backåkers Eriks far var en i omnejden berömd spelman, men blev på grund av alkoholism omyndigförklarad då Erik var fyra år gammal.

Gården har i generationer gått i arv inom släkten och gårdsarkivet bevarar handlingar från 1500-talet. Erik var begåvad och kom vid 17 års ålder till läroverket i Falun i avsikt att bli präst. Det blev han dock inte. Efter avslutad skolgång med utmärkta betyg och nyss uppnådd myndighetsålder övertog han i stället fädernegården. Längre kom han att dras med en tyngande skuldbörda. 1865 gifte han sig med Lotta, som tydligen hade ett svårt humör. I äktenskapet, som blev olyckligt, föddes tre barn. Eriks sonson äger nu gården.

Dagboken, som trots att anteckningarna är kortfattade, kom att omfatta över 4.000 sidor, blev en viktig del av hans liv. Efter slutat arbete, satt han på kvällen i lugn och ro och skrev i dagboken. Anteckningarna rör i huvudsak arbete och resor och märkliga händelser. Han använder ett rätt högtidligt skriftspråk, så som han lärt det i skolan och från sin tidningsläsning. De dialektala uttrycken är få. Då de förekommer har de försetts med ursäkt i form av citationstecken eller "som man säger" o dyl. Erik hade ju läst tyska i skolan och tillgriper därför tyska språket för att dölja det mest hemliga. Ändå är det ett subjektivt skrivande, inte avpassat för någon läsare. Som språkman har Svenske analyserat hans språk och skriver i Dagbokens inledning en språklig orientering till läsarens hjälp. I femte delens slut finns också en ordlista med förklaring på mera ovanliga uttryck. Endast någon enstaka gång ger Erik en färgrik och åskådlig bild som i skildringen av Gagnefs kyrkfolk midsommardagen 1890.

Det är ett otroligt arbete som Svenske lagt ner på att renskriva dagboken som underlag för offsettryck och skaffa medel till publicering.

Dagboken är av stort värde, eftersom den speglar livet i det dåtida Sverige. Av forskare kan den användas för jordbrukshistoria, skogsbrukshistoria. För ortsnamnsforskningen är den också värdefull. Och naturligtvis för släktforskare, som här möter det genuina bergslagslivet. Personregister finns.

—
backåkers Friks Dagbok 1861-1914. Med inledning och register av John Svenske. 1-5. 1987. (Folklivsskildringar och bygdestudier utg av Kungl. Gustaf Adolfs Akademien. 12.) 600:-
Boken finns att låna i Eskilstuna stadsbibliotek.

—
Gdñborg Nyman

Klubbträffen i Eskilstuna den 30 mars 1989

Sedan klubbens årsmötesförhandlingar avslutats, orienterade Lennart Eriksson om hur vi letar i SVAR-katalogen. Han anförde i huvudsak följande:

Släktforskarnas primärkälla har hittills varit mikrofilm(rullfilm) över kyrkoarkivalierna. Främst länsbiblioteken har haft en fullständig uppsättning filmer för sin provins, och släktforskare har genom något närbeläget bibliotek kunnat som fjärrlån få tillgång till mikrofilm för godtycklig församling inom riket.

Idan några år sker vid SVAR en konvertering av mikrofilmmaterialet till mikrokort (planfilm), för vilka en helt annorlunda lånerutin gäller. I takt med denna konvertering har länsbiblioteken upphört med fjärrlåneverksamheten och deras filmer reserveras för skala studier. Detta gäller biblioteken i Falun, Gävle, Härnösand, Jönköping, Kalmar, Kristianstad, Luleå, Malmö, Umeå, Östersund, vartill under året kommer Växjö och Karlskrona. Vad fjärrlån beträffar blir släktforskarna hänvisade till mikrokort, vilket har både för och nackdelar.

SVAR, uttytt "Svensk Arkivinformation", utgör en särskild sektion inom Riksarkivet, med placering i Ramsele, 16 mil nordväst Härnösand. Där sysslar man inte bara med konvertering av befintliga mikrofilmer utan producerar även mikrokort över annat arkivmaterial, ävensom äldre, svårtillgängliga böcker. Vidare finns där en forskaravdelning för allmänheten, tillgänglig mot en mindre avgift. Slutligen förekommer försäljning av paneler, pärmar och andra hjälpmedel. Och så givetvis fjärrutlåning av mikrokort samt försäljning av mikrokort och papperskopior.

Släktforskarnas största stötesten vid övergång från mikrofilm till mikrokort är svårigheter att hitta rätt i den vita SVAR-katalogen, som finns på alla välförsedda bibliotek. Katalogen är indelad med huvudflikar där registret över mikrokort återfinnes under huvudflik 2. Vad som finns under övriga huvudflikar kan man tills vidare bortse ifrån. Är man exempelvis intresserad av kyrkoarkiven går man under huvudflik 2 in under underflik 2, som gäller för landsarkiven, numrerade x= 1 till 9. Kyrkoarkiven finns ju i landsarkiven. Här måste man veta, vilket landsarkiv, som är aktuellt. Där står kyrkoarkiven under underflik 2.x.1, varefter man lätt finner önskad församling och önskat nummer på mikrokort över aktuell kyrkobok.

Underflik 2 gäller sålunda landsarkiven och här hittar man övriga landsarkivhandlingar såsom domstolsprotokoll. Under underflik 1 hittar man kort över handlingar i Riksarkivet med uppdelning i överensstämmelse med Riksarkivets ordinarie sektionsindelning. Landskapshandlingar, jordeböcker och mantalslängder återfinnes sålunda under underflik 1.5. Mikrokort rörande Krigsarkivets handlingar är registrerade under underflik 3. Observera att generalmönstringsrullor ligger under underflik 3.2.4, medan för släktforskare lika värdefulla rullor återfinns under underflik

3.2.1 och 3.2.2. Underflik 4 avser bibliotek och här finns exempelvis Palmskiöldska samlingen i Carolina och Hylphers genealogiska samling i Västerås Stadsbibliotek. Underflik 5 bör man inte heller förbigå. Här finns representerat exempelvis Statistiska Centralbyråns befolkningsammansättningar, topografiskt, register över lantmäterikartor, handlingar rörande emigranter och immigranter, Nya Sverige och S:t Barthélemy.

Kan man bara hitta numren på önskade mikrokort, är det sedan en enkel sak att fylla i den blå beställningssedeln och lämna den till närmaste lokala bibliotek. Med några dagars dröjsmål kommer mikrokorten per post till bostaden. Efter studier får man sedan, senast inom 1 månad, själv returnera mikrokorten per post direkt till SVAR.

Det dröjer åtskilliga år än innan SVAR samling av äldre handlingar blir komplett. Bland annat återstår Svealand (Dalarna undantaget). Genom Bror-Erik Ohlsson har till SVAR framförts önskemål, om att konvertering av befintliga mikrofilmer bör stå tillbaka till förmån för fotografering av handlingar, som aldrig mikrofilmats. Släktforskare bör emellertid alltid först kolla, om mikrokort finnes, innan mikrofilm rekvireras.

Tack vare Lennart Erikssons orientering, är vi nu bättre rustade att gå i närkamp med SVAR-katalogen.

LiL

Vårutflykten den 10 juni 1989

Vårutflykten arrangerades av Sällskapet S:t Eskil, med avfärd från Eskilstuna Teater kl 9.

Medan vi följde den gamla slingrande vägen uppe på Kolbäckens södra utlöpare, berättade Gunborg Nyman bland annat om Tumbo kyrka, Tunabornas kyrka, från 1100-talet med kalkstensfigurer av den medeltida "mustaschmästaren" Ödulf, om Esbjörn Blåpannas Gille, om det mäktiga, medeltida gravfältet med över 400 kullar, och om Åholmens naturpark.

Vid Horn tog Ivan Pettersson över micken, och medan bussen alltjämt följde gammal slingrig landsväg, gjorde han oss uppmärksamma på Lilla Rytterns Kyrkoruin, Stora Rytterns Kyrkoruin och Rytterns nya kyrka med ett medeltida altarskåp, om av Bernt Notke eller H. von der Heyde, därom tvista de lärde.

Inför en promenad på kyrkbacken i Västerås omtalade Sven Tyne-lius, hur man på 1870-talet var benägen att riva de ålderdomliga trähuskvarteren med ty åtföljdande förslumning, men hur 1956 en arkitektgrupp lade fram en idéskiss till områdets utformning, och nu på vår promenad kunde vi med egna ögon se, hur gamla och därtill anpassade nya hus kunde smälta samman till en trivsam stadsdel.

I Västerås Domkyrka, påbörjad samtidigt med Strängnäs Domkyrka, visades vi runt av en lokal guide. Vid den senaste restaureringen 1958-61 har man eftersträvat att framhäva de olika epokerna i domkyrkans sjuhundraåriga historia.

Vid Engsö slott fick vi under ledning av den mycket sakkunnige Lars Olov Ekeberg vandra genom de fyra våningarna, de tre undre från 1600-talet, den översta en skapelse av C Hårleman, vilken även i sin tids stil påverkat inredningen i slottet över huvud taget. Efter besök i 1300-talskyrkan med det Piperska gravkoret fortsattes färden, nu med anknytning till den gamla Eriks-gatan över Tosterö.

Vid Svinnegarn stannade vi en kort stund, medan Arne Lindblom berättade om trefaldighetskällor och om hur man natten till trefaldighetssöndagen samlades vid källan strax söder om kyrkan för att dricka av dess helbregdagörande vatten.

Efter en givande utfärd återvände vi till hemorten mättade med intryck.

Lil

KATRINEHOLMSKURSEN 1989

För Södermanlands Släktforskarförening hade Studieförbundet i Katrineholm och S:t Sigfrids Folkhögskola i Växjö anordnat en tvådagarskurs i släkt- och kulturhistoria. Den ägde rum den 22-23 april i Katrineholm. Antalet kursdeltagare var 28.

Här kan endast små glimtar av det rika kunskapsmaterialet återges.

Aron Axelsson talade över temanen hus och hem, det kallas vid-skepelse, kyrkoseder och ond bråd död. Han presenterade den småländska bondgården, något avvikande från vår parstuga. Övergick därefter till redovisning av olika befolknings- och boskapslängder från tiden före den systematiska jordeboks- och

mantalsskrivningen. Äldre tiders folk levde i en annan föreställningsvärld, där inte bara himmeln och helvetet utan även vettars, djurs och döda föremåls magiska egenskaper var en realitet. Med tiden kom prästgårdarna att spela en viktig roll som kulturhårdar. När läkarvetenskapen stod lågt, var döden tidvis en trågen gäst. Missväxt, exempelvis år 1696, medförde brist-sjukdomar, och hemvändande soldater drog med sig smitta, pesten åren 1710-12 inte att förglömma.

Carl Edvard Sturkell rubricerade sina anförande på tinget samt brott och straff. Människorna har inte förändrats; då som nu överträdde lagens bud. Lagläsaren ledde häradstinget, medan lagmannen hade överinseendet över hela landskapet och höll lagmansting. I bevarade domböcker, som förvaras i landsarkiven (se för övrigt om mikrokort under "Klubbträffen den 30 mars") utgör saköreslängderna en bekväm källa för släktforskare. Brottet sonades långt tillbaka mest med böter eller avlivning, eftersom arrester endast fanns i begränsad omfattning. Man dömde inte bara efter de inhemska lagarna utan även efter Mose lag. Karl XII mildrade ofta domarna, dock ej om Mose lag hade åberopats. Gustav III avskaffade inte bara tortyren i Rosenkammaren utan även ett 80-tal dödsstraff.

Kursdeltagarna kunde återvända till sina hemorter nöjda och försedda med en rik samling övningsexempel på gamla stilar, många relativt lättlästa.

Lil

ÖSTRA MELLANSVERIGE

Storstockholms genealogiska förening har tagit initiativ till samarbetsträffar för släktforskarföreningar i östra Mellansverige. Den första träffen ägde rum på Stadsarkivet i Stockholm den 20 maj i år. Tio föreningar hade hörsammat kallelserna. Efter presentation diskuterades samsarbetsfrågor, såsom utbyte av information i olika former. Vidare genomgicks Riksarkivets utredning: "Mikrokortcentrum i Stockholm", varifrån undersöks möjligheten att i Stockholm inrätta ett centrum, öppet för bl a släktforskare och innehållande kopior av alla SVAR:s mikrokort, läsapparater, referensbibliotek mm. De två besvärligaste frågorna, om finansiering och lokal, är dock ännu ej lösta. Slutligen dryftades bibliotekens avgifter för utlåning av mikrofilm, soldatinventering, vandringsutställning rörande släktforskning samt servicen vid Landsarkivet i Uppsala.

Efter dagens diskussioner kom man fram till:

1. Att ej bilda någon fast organisation men att det vore värdefullt att ett par gånger per år ha samarbetsträffar.
2. Att hålla god kontakt mellan föreningarna och att byta informationsblad och medlemsblad.
3. Att varje förening utser en kontaktman.

Nästa samarbetsträff planeras till 1989-11-25 i Uppsala.

Lil

MEMLISMATRIKEL OCH SLÄKTFORSKARFORTECKNING

Inom klubben har vid flercaldiga tillfällen efterlysts en ny släktforskarförteckning, och tanken har varit, att detta önskemål skulle tillgodoses förestående vinterhalvår.

Emellertid har Sveriges Släktforskarförbunds styrelse nu tillsatt en arbetsgrupp med uppgift att utarbeta förslag till en ny

medlemsmatrikel och en släktforskarförteckning. Gruppen har utarbetat ett par förslag till blanketter och förhoppningsvis kan slutlig form för det landsomfattande registret föreligga under innevarande höst.

Rimligtvis bör klubbens insamling av underlag till sin nya släktforskarförteckning anstå tills Släktforskarförbundet funnit en lämplig form härför.

Lil

LITTERATUR

Sveriges Släktforskarförbunds årsbok för 1989 har titeln "Stadsbor i gångna tider!" På 268 sidor bidrager 15 författare med intresseväckande och värdefulla artiklar, och det skulle föra för långt, att syna dem alla. Här fyra exempel valda på måfå, utan varje avsikt till gradering. Bror-Erik Ohlsson skriver om stadsarkivet för släktforskaren, Alfred Örback om våra äldre stadskartor, Christina Backman om en hattmakardynasti i 1700-talets Uppsala samt Ann Hörsell om Mariefreds strumpfabrik. (Vem skriver om Johan Julius Vult von Steyerns yllefabrique i Strängnäs?) Boken rekommenderas varmt.

Mantalslängderna & släktforskaren av Håkan Skogsjö ingår som nummer 2/89 i serien Släkthistoriskt forum, utgiven av Sveriges Släktforskarförbund, en nyttig läsning vid kurser och enskilt nybörjarstudium.

Det märks i boken "Nya indelningsverket, soldater och soldattorp i Lilla Malma socken var i Södermanland dess författare, Evert Wahlberg har sitt hjärta. Förläggare är Malmköpingsortens Hembygdsförening. Initierat berättar författaren om soldatens anställning, förmåner, uniform, beväpning, pension mm. Man orienteras om livet på heden, kom-

panimöten samt om pompa och ståt. De nio soldatrotar, som socknen skulle bestå till Södermanlands regemente, får var och en sin beskrivning, såväl torp som folk. En nyttig ordförklaring biläggs. Speciellt för släktforskare värdefullt är personregistret i bokstavsordning över samtliga 147 st soldater i Lilla Malma. Anmärkningsvärt är att av de 53 soldater, för vilka födelsesocknen är känd, kommer endast 8 % från Lilla Malma, varför släktforskare med rötter i andra socknar göre sig besvär.

Nummer 9 i Mariefredsbygdens Hembygdsförenings skriftserie bär titeln "Soldater och båtsmän i Kärnbo och Mariefred". Evert Wahlberg, som svarat för avsnittet om soldater, kommer här med i stort sett samma generella upplysningar om indelningsverket, som för Lilla Malma, varefter han beskriver de 12 soldatrotarna med sina 183 soldater, givetvis med alfabetiskt namnregister. För avsnittet om båtsmän har Gustav Lundberg svarat. Mariefreds fyra båtsmän (den tidvisa fördubblingen oräknad) ingick i "Stockholms Compagniet" som var en del av det första av de tre skeppsregementena, vilka inklusive fördubblingsrådmän år 1690 omfattade cirka 3600 man. Men vakanser förekom tidvis, och staden fick ersätta med dryga båtsmanspenningar till Amiralitetet. Med hjälp av mantals- och husförhörslängder, 1799 års karta och diverse räkenskaper har Gustav Lundberg kunnat lokalisera båtsmanstorpen. Verksamheten, som kunnat uppläggas i början av 1600-talet, avvecklades i Mariefred under 1800-talet. Båtsmansstugorna såldes på auktion 1822. På sid 137-138 finns kronologisk matrikel över rotebåtsmän och rotemästare.

Bland de böcker, som Bror-Erik Ohlsson presenterade vid Klubbträffen den 1 september 1988 var äver "Korrektionsinrättningen vid Nyköpingshus" av Tommy Eriksson, anställd vid landstingets arkiv. För att tillgodose släktforskarintressen har författaren nu presenterat ett supplement till boken med titel "Omhändertagna vid korrektionsinrättningen" Aktuell tid är 1808 - 1862. Den alfabetiskt upprättade matrikeln är uppdelad på tre kategorier: 1) de tvångsintagna korrektionshjonon, 2) de frivilliga arbets-hjonon och 3) de barn som utackorderades mot så kallat uppfostringsanslag. Utöver namn anges födelsedata, hemort vid intagningen och intagningsåret. Tack för det!

Lil

EFTERLYSNING

Jan-Åke Bodin har kört alldeles fast, när det gäller ett led, och efterlyser därför ytterligare uppgifter om klockaren Aron Hultenberg, född 1744 i Södermanland. Aron bodde i Eds församling i Värmland. Hans hustru var Brita Caisa Berg, född 1746. Husförhållningsprotokollet för 1780-talet upptar som familjemedlem även Stina Larsdotter, född 1720 i Västergötland. Stina kan vara Arons mor.

Svar till Jan-Åke Bodin, Lillviksgatan 12, 812 00 Storvik, tel 0290/11 411 med kopia till Anbudet.

Lil

ANBUDETS ADRESS

Lars Henning, Lektorsgatan 14, 645 30 Strängnäs
telefon 0152 - 117 83.